

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“

ТЕНДЕНЦИИ ВО ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО НА ГЛАГОЛИТЕ ВО СЛОВЕНСКИТЕ ЈАЗИЦИ

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

Скопје, 2024

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје
Катедра за македонски јазик
Комисија за словенско зборообразување при Меѓународниот
славистички комитет

ТЕНДЕНЦИИ ВО ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО НА ГЛАГОЛИТЕ ВО СЛОВЕНСКИТЕ ЈАЗИЦИ

Word-formation Tendencies of Verbs in Slavic Languages Тенденции словообразования глаголов в славянских языках

22. Меѓународна научна конференција на Комисијата за словенско зборообразување при Меѓународниот славистички комитет

22nd International scientific conference of the Commission on Slavic Word-formation at the International Committee of Slavists

XXII Международная научная конференция Комиссии по славянскому словообразованию при Международном комитете славистов

29 мај – 3 јуни 2023 г.
Конгресен центар на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ –
Скопје во Охрид

Издавач:

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“

**Уредник на издавачката дејност на Филолошкиот факултет
„Блаже Конески“ – Скопје:**

проф. д-р Владимир Мартиновски, декан

Меѓународен одбор:

проф. д-р Лидија Аризанковска, претседател (Македонија)

проф. д-р Рајна Драгичевиќ (Србија)

проф. д-р Александар Лукашанец (Белорусија)

проф. д-р Бранко Тошовиќ (Австрија)

проф. д-р Кристина Вашакова (Полска)

проф. д-р Амела Шеховиќ (Босна и Херцеговина)

доц. д-р Бојан Петревски (Македонија)

Уредник на изданието:

проф. д-р Лидија Аризанковска

Лектура:

доц. д-р Бојан Петревски

Дизајн на корицата:

МАР-САЖ, Скопје

Компјутерска обработка и печат:

МАР-САЖ, Скопје

Тираж: 100

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје

**ТЕНДЕНЦИИ ВО ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО НА
ГЛАГОЛИТЕ ВО СЛОВЕНСКИТЕ ЈАЗИЦИ**

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

Скопје, 2024

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

811.163'373.4(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција на Комисијата за словенско зборообразување при Меѓународниот славистички комитет (22 ; 2023 ; Охрид)

Тенденции во зборообразувањето на глаголите во словенските јазици : 22. Меѓународна научна конференција на Комисијата за словенско зборообразување при Меѓународниот славистички комитет : 29 мај – 3 јуни 2023 г. Конгресен центар на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје во Охрид = Word-formation Tendencies of Verbs in Slavic Languages : 22nd International scientific conference of the Commission on Slavic Word-formation at the International Committee of Slavists = Тенденции словообразования глаголов в славянских языках : XXII Международная научная конференция Комиссии по славянскому словообразованию при Международном комитете славистов / [уредник Лидија Аризанковска]. - Скопје : Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2024. - 390 стр. : илустр. ; 24 см

Дел од трудовите и на чешки, полски, словачки, српски јазик. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите. - Резимеа

ISBN 978-608-234-118-7

а) Словенски јазици -- Словенски јазици -- Зборообразување -- Глаголи -- Собири -- Зборници

COBISS.MK-ID 64646661

СОДРЖИНА

<i>ПРЕДГОВОР</i>	11
Милан Ајџановиќ (Милан Ајџановић) <i>ГРАЂЕЊЕ ВИДСКИХ ПАРЊАКА У ГЛАГОЛСКИМ АНГЛИЦИЗМИМА У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ</i>	13
Лидија Аризанковска <i>ГЛАГОЛИТЕ НА -ИРА/-ИЗИРА ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАКО ДЕЛ ОД СОВРЕМЕНИТЕ ЗБОРООБРАЗУВАЧКИ ТЕНДЕНЦИИ ВО ПУБЛИЦИСТИЧКИОТ И ВО РАЗГОВОРНИОТ ФУНКЦИОНАЛЕН СТИЛ</i>	25
Ивана Боздјехова (Ivana Bozděchová) <i>PŘEJATÁ A FLEKTIVIZOVANÁ SLOVESA Z ANGLIČTINY V NEOLOGICKÉ SLOVNÍ ZÁSOBĚ ČEŠTINY</i>	43
Ивона Буркацка (Iwona Burkacka) <i>CHARAKTERYSTYKA SŁOWOTWÓRCZA NOWSZYCH CZASOWNIKÓW POLSZCZYŹNY</i>	59
Кристина Вашакова (Krystyna Waszakowa) <i>NOWE CZASOWNIKI MOTYWOWANE PRZEZ ZAPOŻYCZONE NOMINALIZACJE WE WSPÓŁCZESNEJ POLSZCZYŹNIE</i>	75
Катарина Вужњакова (Katarína Vužňáková) <i>SLOVOTVORNÝ VÝZNAM SLOVIES Z ASPEKU KOGNITÍVNEJ LINGVISTIKY</i>	89
Рајна Драгичевиќ (Рајна Драгићевић) <i>ПРЕФИКСАЛНИ ГЛАГОЛСКИ ДЕМИНУТИВИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ</i>	107
Павел Ковалски (Paweł Kowalski) <i>CZY W POLSZCZYŹNIE MOŻEMY MÓWIĆ O CZASOWNIKACH DEMINUTYWNYCH</i>	131

Людмила Липтакова (Ludmila Liptáková) <i>DERIVÁCIA VERB V REČI DETÍ</i>	143
Александар Лукашанец (Аляксандр Лукашанец) <i>ГРАМАТЫЧНЫ ДЫЯПАЗОН СЛОВАЎТВАРЭННЯ ДЗЕЯСЛОВАЎ У БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ</i>	163
Елена Лукашанец (Елена Лукашанец) <i>РУССКИЕ ГЛАГОЛЫ С СУФФИКСОМ -И(ТЬ): ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СЕМАНТИКИ МОДЕЛИ В РАЗНЫХ СОЦИАЛЬНЫХ ПОДСИСТЕМАХ ЯЗЫКА</i>	179
Марјан Марковиќ <i>ПРОДУКТИВНОСТА НА ПРЕФИКСНИТЕ И СУФИКСНИТЕ ВИДСКИ МОДИФИКАТОРИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК</i>	199
Горан Милашин (Горан Милашин) <i>ДЕЛИМИТАТИВНО ЗНАЧЕЊЕ СРПСКОГ ГЛАГОЛСКОГ ПРЕФИКСА ПО- ИЗ УГЛА КОГНИТИВНЕ СЕМАНТИКЕ</i>	213
Соња Ненезиќ (Sonja Nenezic) <i>NOVIJI GLAGOLSKI ANGLICIZMI NA CRNOGORSKOM INTERNET DOMENU</i>	229
Божана Нишева (Božana Niševa) <i>NOVÁ ČESKÁ A BULHARSKÁ SLOVESNÁ POJMENOVÁNÍ Z HLEDISKA DYNAMIKY SOUČASNÉ KOMUNIKACE</i>	241
Мартин Олоштијак (Martin Ološtiak) <i>SLOVOTVORNO-NOMINAČNÉ VZŤAHY VERBÁLNYCH NEOLOGIZMOV V SÚČASNEJ SLOVENČINE</i>	257
Бојан Петревски <i>ГЛАГОЛИТЕ СО ЕЛЕМЕНТОТ САМО- ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК</i>	283
Лариса Рацибурскаја (Лариса Рацибурская) <i>ГЛАГОЛЬНЫЕ НОВООБРАЗОВАНИЯ В РОССИЙСКИХ МЕДИА</i>	295

- Силвана Симоска
*МАКЕДОНСКИОТ АРХАИЗИРАН ЗБОРООБРАЗУВАЧКИ
МОДЕЛ ОД ТИПОТ ФАТИ-ПУШТИ*303
- Људмил Спасов, Елизабета Бандиловска
*МОДИФИКАЦИСКИТЕ ЗНАЧЕЊА НА ПРЕФИКСИТЕ ВО
ОБРАЗУВАЊЕТО НА СЛОЖЕНИТЕ ГЛАГОЛСКИ
СЕМАНТЕМИ ВО СТАНДАРДНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК*....321
- Ирена Страмљич-Брезник (Irena Stramljič Breznik)
*IZMEDMETNA TVORBA GLAGOLOV – TVORBENE
ZNAČILNOSTI SKUPINE S POMENOM 'OGLAŠATI SE' IN
'GOVORITI'*.....327
- Станислава-Сташа Тофоска
*АНТОНИМНИ ЗНАЧЕЊА НА ПРЕФИКСИТЕ ВО
ГЛАГОЛСКИТЕ ДЕРИВАТИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК*.....345
- Бранко Тошовиќ (Branko Tošović)
*GENERATORSKA DERIVACIJA SLOVENSKIH KRIOLSKIH
GLAGOLA*359
- Емилија Црвенковска
*ГЛАГОЛСКИТЕ ПРЕФИКСИ ВЗ-/ВЗЗ- ВО РАЗЛИЧНИ
РЕДАКЦИИ НА ЦРКОВНОСЛОВЕНСКИТЕ ТЕКСТОВИ*371

Рајна Драгићевић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
rajna.dragicevic@fil.bg.ac.rs

ПРЕФИКСАЛНИ ГЛАГОЛСКИ ДЕМИНУТИВИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Abstract: At the beginning of this paper, the concept of a diminutive verb is defined and the fact is stated that in the Serbian language verb diminution is most often achieved by suffixation, and much less often by prefixing. There are no specialized diminutive prefixes, and there are no prefixes that can diminutive all verbs to which they are attached. The paper presents how the role of prefixes in the diminutive of verbs in the Serbian language changed throughout the 7th century and up to the present day. For the first half of the 20th century, the data is taken, first of all, from the grammars and studies of Serbian linguists. For the fifties and sixties of the 20th century, the data is presented on the basis of dictionaries of the modern Serbian language. The latest situation in the Serbian language is presented on the basis of a survey in which Serbian studies students of the University of Belgrade participated. The results of the research are listed in the conclusion.

Keywords: verbs, diminutive, prefix, word formation, Serbian language, Slavic languages.

1. Инспирација за истраживање. Инспирацију за овај рад дала нам је академик Ирена Грицкат, која се од шездесетих до деведесетих година XX века више пута враћала деминуцији. Она је прва обрадила деминутивне глаголе у српском језику (1955–1956) и скренула пажњу на чињеницу да је „српски језик далеко више од осталих словенских језика развио категорију деминутивних глагола” (2020а: 205). Ирена Грицкат износи још две важне чињенице. Прва је да је данашњи руски језик далеко богатији од српског језика именичким и придевским деминутивима, али сиромашнији од српског у систему глаголске деминуције. Друга је да се глаголска деминуција у српском језику остварује углавном глаголским деминутивним суфиксима, а да је много мање глаголских префикса којима се граде глаголски деминутиви.

Због специфичности српског језика у односу на друге словенске језике у погледу глаголске деминуције, тема овог рада биће управо глаголска деминуција, а због ограничених могућности српских префикса да граде деминутивне глаголе усредсредимо се на префиксалне глаголске деминутиве у српском језику.

Према мишљењу Ирене Грицкат (2020б: 256), у глаголско деминуирање укључени су „семантички, стилски, психолошки, социолингвистички чиниоци”, а то значи да је ова појава веома сложена и вишеслојна. Д. Вељковић Станковић (2012: 499) примећује да глаголски деминутиви имају сфуматиран семантички опсег, што значи да је нејасан и неодређен. Обе ауторке, дакле, примећују да је семантика глаголских деминутива зависна од различитих фактора и прилично неухватљива.

Поновићемо да се у српском језику за деминуирање глагола префиксација користи знатно ређе него суфиксација. Према истраживању Д. Вељковић Станковић (2012: 503), говорници савременог српског језика, од свих афикса, у највећој мери осећају деминутивну вредност глаголских суфикса *-уца* (*ѿијуцаѿи*), *-уши* (*ѿевушиѿи*), *-ушка* (*љуљушкаѿи*). Суфикси с елементом **к** или **ц** представљају типичне деминутивне глаголске суфиксе у српском језику (*-ка*, *-кара*, *-уца*, *-уца*, *-ука*, *-уши*, *-ушка*), а продуктиван је и суфикс *-ну*.

2. Несистемност префиксалних глаголских деминутива.

Деминуција помоћу глаголских префикса ређа је појава у српском језику. Ниједан префикс који се користи за деминуирање није само деминутивни префикс већ има и друга значења, а та остала значења у првом су плану и важнија су од деминутивних. Највећи проблем у вези с испитивањем глаголске префиксалне деминуције лежи у томе што не постоји никаква системност у томе којим се све префиксима граде деминутивни глаголи, а и када се некако успостави та листа, немогуће је пописати све глаголе са датим префиксима који могу имати деминутивно значење. Управо та чињеница представља изазов овог истраживања.

3. Ка идентификацији глаголских префиксалних деминутива.

На самом почетку треба одговорити на питање за каквим то глаголима трагамо ако се бавимо деминутивним глаголима. Према И. Г. Милославском (2015), параметар *мање од нормалној* код глагола се манифестује у виду нарушавања 1) трајања; 2) интензитета и 3) ефективности. Нарушено трајање испољава се прилозима *мало*, *крајко*, *неко време*. Нарушен интензитет имају они глаголи који у себи садрже компоненту *с невеликом силом*, *слабо*, *мало*, а ефективност испод норме испољава се као компонента *ѿод-* (рус. *недо-*).

Д. Вељковић Станковић (2012: 499) мало другачије класификује исте ове параметре: квантитет се код глагола везује за трајање, а квалитет за начин вршења радње, што значи да семантика глаголских умањеница обухвата темпоралне и начинске модификације основног глагола. Те модификације треба тумачити као широко схваћену временску или начинску ослабљеност.

Временска ослабљеност, тј. ограничено трајање радње, код перфективних глагола манифестује се као тренутна радња или као радња којој је ограничена дужина. С друге стране, темпорална ограниченост имперфективних глагола остварује се као итеративност. Начинске модификације могле би се, претпостављамо, одредити значењима која се могу именовати прилозима *мало, благо, нежно, овлаш, нехајно, њоврино* итд.

4. Терминолошка питања. Поставља се питање да ли целом комплексу значења која смо управо описали, и то само најоупштеније, одговара термин *деминутивности*. И. Грицкат (2020а: 240) пореди глаголске деминутиве добијене суфиксацијом с онима који су добијени префиксацијом и каже: „Одмах ће се видети да је семантика при овом начину деминуирања посве друкчија него што је била при суфиксацији. Само у недостатку термина ми и једне и друге глаголе називамо истим именом – деминутивима. У литератури постоји назив *ајенуајтивности*, као први ступањ ка деминуцији; такав назив би одговарао само неким од њих.” У новијој литератури проналазимо поделу глагола на основу *дејтерминајтивне модификације*, под којом се подразумева модификација ситуације у правцу ограничавања њеног трајања. У групу *дејтерминајтивних глагола*, тј. глагола који означавају ситуацију која је трајала у ограниченом временском периоду, спадају *делимитативи* и *пердуративи*. „Код делимитатива временски период не мора бити одређен, а обично се интерпретира као кратак, док је код пердуратива он одређен, у потпуности обухваћен ситуацијом и обично се интерпретира као дуг” (исп. нпр. Е. Петрухина 2000; М. Ивановић 2012; М. Марјановић 2016). М. Марјановић (2016) износи детаљан преглед различитих погледа на делимитативе, а овде ћемо издвојити само онај који је заступао А. В. Исаченко (1960: 234–239), према којем делимитативи у центар пажње стављају „ограничене сегменте радње, представљене као целина, завршен догађај”. Он прави разлику између делимитатива са префиксом *јо-* и *ајенуајтива*. Према његовом мишљењу,

„делимитативи не означавају просто ’малу меру радње’, већ управо само меру радње ограничене у времену. Глаголи типа *ѿоѿоворийѿ* изражавају интервал времена неодређеног трајања (који се често схвата као релативно кратак) испуњен процесом говорења”, док је код атенуатива ограниченост другачије усмерена и односи се на интензитет, а не на ограниченост у времену (према М. Марјановић 2016: 245).

Пошто се из прегледа М. Марјановић види да је терминологија прилично неусаглашена, у овом раду употребљаваћемо термин *деминутивни* за све префиксалне глаголе које истражујемо, а које повезује комплекс значења у вези са квантитативним или квалитативним ослабљивањем радње.

5. Префиксални деминутивни глаголи у српском језику половином XX века. Пре него што се самостално упустимо у потрагу за префиксалним глаголима који су у српском језику временски или начински ослабљени, представимо префиксе које као (*и*) *деминутивне* издваја Ирена Грицкат (2020а) још 1955–1956, наглашавајући да само неки глаголи с овим префиксима (а не сви!) могу имати деминутивно значење: *ѿо-* (*ѿоѿрајѿи се*); *ѿри-* (*ѿридржајѿи*); *нач-* (*начујѿи*), *ѿро-* (*ѿродремајѿи*), *зас-* (*засѿајѿи*), *ѿод-* (*ѿодврискивајѿи*). И. Грицкат (2020в: 269) констатује да се исти префикси користе за деминуцију придева и глагола (не и именица): *ѿодебео* – *ѿоодрастѿи*; *накисео* – *начујѿи*; *онизак* – *омекшајѿи*; *ѿријпросѿи* – *ѿричујѿи*; *ѿрохладан* – *ѿродремајѿи*. Према А. Белићу, ови префикси и њихова значења су са глагола прешли на придеве.

Не само што многи глаголи творени помоћу наведених префикса нису деминутивни већ су неки од њих изгубили деминутивност коју су некада имали. Као примере Ирена Грицкат (2020а: 240–247) наводи да историјски Речник ЈАЗУ констатује деминутивно значење глагола *ѿобојајѿи се*, *ѿокуцајѿи*, *ѿомолијѿи се*, *насмешијѿи се*, *нашалијѿи се*, док су у Маретићевој *Грамајѿици* у деминутивне глаголе уврштени *заѿрисѿи* и *засеѿи*. Деминутивност ових глагола данас је упитна у српском језику.

Из свега што је речено можемо закључити да се деминутивност префиксалних глагола једва одржава у српском језику и да се можемо запитати да ли она још увек опстаје, будући да је још пре 70 година примећена њена маргинална улога у категорији глаголске деминуције.

Ирена Грицкат је своје темељно истраживање обавила половином XX века, а у каснијим радовима је само допуњавала закључке до којих је раније дошла. Због тога се поставља питање статуса глаголске префиксалне деминуције у савременом српском језику.

6. Префиксални глаголски деминутиви у граматикама савременог српског језика. Само неколико година након истраживања И. Грицкат, 1964. године, објављено је прво издање граматике М. Стевановића. Иако је И. Грицкат посебну пажњу посветила префиксима *по-* и *за-*, М. Стевановић уопште не описује способност неких глагола на *за-* да имају деминутивно значење. То само показује колико је незнатан њихов потенцијал за деминуцију. Ипак, овај аутор обраћа пажњу на све остале глаголске префиксе којима се бавила И. Грицкат. Тако, М. Стевановић (1989: 441) запажа да неки глаголи на *по-* имају значење „извесно, краће време вршити радњу простог глагола”, нпр. *појевајти*, *поипрајти*, *поиричајти*, *покуцајти*. Аутор наводи и глаголе *посиавајти*, *почишћајти*, *пошећајти*, које мало који говорник српског језика данас користи. Од свих глагола на *пог-* М. Стевановић (1989: 441) издваја само *погнајити се* и констатује да „има еуфемистички тон”. За префикс *на-* овај аутор каже да уноси „деминутивну нијансу у значење основног глагола”, нпр. *начујти*, *назрејти* (исп. Стевановић 1989: 438). Глаголи на *ири-* значе „у мањој мери учинити оно што значи основни глагол” (Стевановић 1989: 443), нпр.: *ирибојавајти се*, *иријазијти*, *иричувајти*, *иридићи се*, *иријирјејти се*, *иријворити*. Међу глаголима које наводи М. Стевановић налазе се и *ириговорити*, као и *ирикрити*, у којима говорници српског језика данас углавном не примећују деминутивност. Код неких глагола на *про-* Стевановић запажа „значење вршења радње извесно краће време” (Стевановић 1989: 444): *промучити се*, *просиавајти*, *пројазијти*, *продрмајти*. Међу примерима се налази и глагол *прозборити*, који данас није деминутиван, као и глагол *прокујајти се*, који се готово не може чути.

У првој деценији нашег века настала је *Творба речи* Ивана Клајна (2002), који, као ни Стевановић, не пише о деминутивном значењу префикса *за-*, али га, за разлику од И. Грицкат и М. Стевановића, запажа код префикса *о-* и формулише то значење као „ослабљену варијанту кружног значења”, нпр. *ојећи*, *очешајти се*,

ојрљийи. Код префикса *ѿо-*, *ѿри-*, *на-*, *ѿро-*, *ѿог-* и Иван Клајн уочава деминутивност, коју назива „континуативно значење”.

У *Нормативној грамањици* П. Пипера и др. (2022), у којој су забележена само најважнија значења префикса, континуативно значење везује се само за префиксе *ѿо-* и *ѿри-*.

И у осталим јужнословенским и другим словенским језицима регистрована је слична ситуација у вези са функцијом префикса у грађењу деминутивних глаголских префиксала.

В. Радева (1991: 192) констатује да се префиксима *ѿог-*, *ѿри-* и *ѿро-* у бугарском језику указује да се значење мотивног глагола врши у слабом или ограниченом степену (*ѿог-*: *ѿодвикне*, *ѿодкисели*, *ѿодѿомотне*, *ѿодријне*; *ѿри-*: *ѿриѿлагнее*, *ѿриѿовдијне*, *ѿрисвие*; *ѿро-*: *ѿродума*, *ѿрореве*, *ѿроскимѿи*).

К. Конески (1995) наводи деминутивно значење као једно од оних које имају следећи префикси у македонском језику: *за-* (*забрише*, *замазни*, *зајере*); *на-* (*наболи*, *наѿори*, *наѿризе*); *ѿо-* (*ѿобере*, *ѿовари*, *ѿолежи*); *ѿог-* (*ѿодвене*, *ѿодврне*, *ѿодглавне*); *ѿри-* (*ѿриварди*, *ѿридржи*, *ѿриѿази*), *ѿро-* (*ѿробања*, *ѿробара*, *ѿромие*, *ѿројере*). К. Конески (1995: 141) примећује да највећи број глагола на *ѿо-* значи извршавање радње основног глагола у малој мери, кратко време.

Да је ситуација слична и у словеначком језику, потврђује И. Страмљич Брезник (2015: 368), која констатује да у словеначком језику највећу могућност да се деминуира префиксима има глагол *stopicati* (*корачаји*), који се може деминуирати следећим префиксима: *od-*, *pre-*, *pri-*, *za-*, *po-*.

7. Префиксални деминутивни глаголи у речницима савременог српског језика. Пишући о префиксу *ѿо-*, Иван Клајн критикује шестотомни речник савременог српског језика (Речник МС), у којем за неке глаголе на *ѿо-* у дефиницијама пише „вршити радњу у малој мери”. Исправно је, сматра Клајн, ово својство одредити као „извесно, краће време вршити радњу”. Овим прецизирањем и критиком упућеном лексикографима Клајн сугерише два могућа мерила деминутивности глагола, о којима пише и И. Г. Милославски (2015) – а то су трајање и интензитет испод очекиване норме. Ове значењске компоненте представљене су и у речничким дефиницијама маркерима у *малој мери* и *крајко*. Отуда инспирација да прегледамо глаголе у српским речницима који имају ове компоненте у својим дефиницијама.

7.1. Преглед префиксираних деминутивних глагола на основу метајезичких константи. Према Н. Ивановићу (2014: 200–201), „метајезик у описном речнику својом природом тежи томе да бесконачан број семантичких реализација у лексичком систему сведе на ограничени број семантичких концепата. Он то чини тако што користи логичко-дефиниционе обрасце [...] Део лексикографске дефиниције којим се изражава повезаност лексеме са једним семантичким концептом односно доменом називамо *метајезичком или лексикографском констанцијом*.”

Прегледали смо префиксиране глаголе у два речника савременог српског језика, Речнику САНУ и Речнику МС, према метајезичким константама у њиховим дефиницијама које указују на темпоралну или начинску модификацију основног глагола у смеру ослабљивања. Циљ ове претраге био је **(1)** да се провери налаз Ирене Грицкат до којег је она дошла пре објављивања ова два најважнија речника савременог српског језика о шест глаголских префикса којима се остварује глаголска деминутивност (*за-*, *на-*, *по-*, *пог-*, *пои-*, *поо-*); **(2)** да се установи постоје ли још неки префикси којима се у глагол може унети значење деминутивности;¹ **(3)** да се утврди којим префиксом је префиксирано највише деминутивних глагола у српском језику. Када будемо имали листу префиксалних деминутивних глагола, без обзира на њену непотпуност, покушали бисмо да откријемо да ли деминутивност потиче од префикса и може ли се говорити о деминутивним глаголским префиксима у српском језику.

Устаљеност језика лексикографских дефиниција омогућила нам је да поставимо листу типичних метајезичких константи помоћу којих се најчешће дефинишу деминутивни глаголи у српским речницима.

Највише резултата, тј. највећи број деминутивних префиксалних глагола у својој дефиницији садржи константу *мало*, затим следи *крајко*, након тога *на брзину*, потом *овлаш*, онда *на брзу руку*, па *површно*, затим *краће време*, онда *блао*, па у *малој мери*.²

¹ И. Клајн, као што је овде већ речено, запажа способност глагола префиксираних префиксом *о-* да означавају деминутивност. Поставља се питање може ли се то значење омогућити још неким префиксом.

² Листе глагола које следе сигурно нису потпуне, али јесу репрезентативне и прилично детаљне.

МАЛО: до-: дотаћи, досећи, додирнути (3); за-: загулити, забридети, закречити, закусити, закуснути, зановити, засркнути, затулити, зацепити (9); на-: нагазити, нагрејати, нагрести, нагулити, надигнути, надизати, надодати, напрснути, насркнути, натрулити, натрунити, натупити, нацепити, начути, нашкиљити (15); о-: омазити (1); од-: одшкринути (1); по-: побеседити, повеселити, погладити, поговорити, погорети, погрбавити, погрмети, погурати, погурнути, подремати, подрхтати, подубити, подувати, пожмурити, позабавити се, позавести, позадржати, позастати, позахладити, поиграти (се), поизостати, покартати се, покопати, покотрљати, покувати, покуњати, полизати, помировати, понаквасити, понаучити, понестајати, поњушкати, поодљутити се, поодрасти, поодморити се, пооздравити, пооклевати, поокрепити (се), поосмелити се, пооснежити, поотварати, поотпити, поплакати, попевати, поплесати, поподићи, попоићи, попојести, попоместити, попоседети, попостојати, попоћи, попочекати, попрестати, попридати, попридићи, поприлазити, попримаћи, попричекати, попричувати, попросити, попроћи, попружити се, попсовати, попушкарати се, поразведрити се, поразговарати, поразмислити, порастрезнити се, порасхладити, порвати се, поросити, посветлити, поседети, посисати, поскочити, послухнути, поспавати, поспасти, поспустити, постајати, посумрачити се, посустајати, потешити, потрљати, потрпети, потуговати, поублажити, поуживати, поузрати, поуминути, поценкати (92); под-: подбријати, подвикнути, подгрејати, поднапити се, поткрадати, поткосити, поткресати (7); пре-: презалогјити (1); при-: прибистрити, прибојавати се, прибријати се, пригрејати, придићи се, придржати, придремати, придојити, призалогјити, призрети, приквасити, прилећи, примирисати, прињушити, прибути се, приоденути се, приоздравити, приокитити се, припити, приповратити се, припогледати, приподићи, припуцати, припрати, присабрати, присветлити, присести, присећи, приспавати, присушити, притворити, притрпети, прићутати (33); про-: промлети, пропитати, прорежати, проспавати, просушити, протући, прохладити (7); с-: смлачити (1).

У МАЛОЈ МЕРИ: до-: дотицати (1); на-: намазувати (1).

КРАТКО: до-: дотаћи (1); за-: запарати, запећи (2); на-: надопунити, накашљати се (2); по-: погуњати, појездити, полегнути, полећи, поносати, попостати, попричувати, постајати (8); под-: подшишати (1); при-: привирити, прилећи (2); про-: пробајати, проблеснути, провешати, прогуслити, пропржити (5).

КРАЋЕ ВРЕМЕ: по-: покотрљати, покотурати, пољуљати (3).

ОВЛАШ: за-: забридети, зачепкати (2); о-: омахнути, оцртати (2); по-: подражити (1); при-: прижмирити, прикуцати (2); про-: промрсити, прочешљати (2).

ПОВРШНО: за-: забрисати, зачепкати, зачистити (3); пре-: прелистати (1).

НА БРЗИНУ: за-: забрисати, зачистити (2); из-: измандрљати (1); про-: пролистати (1); с-: сбрљати, сврбовати, склепати, слупати (фиг.), шћапити (5).

НА БРЗУ РУКУ: од-: одмрмљати (1); при-: пригрисити (1); с-: сгравати, слупати (фиг.), смазати, справити (4).

БИЛО КАКО: с-: здудати, скрпити (2).

БЛАГО: за-: залелујати (1); на-: насмехнути се (1); по-: посмехнути се (1); под-: подсмехнути се (1); про-: пропретити (1).

Сасвим је сигурно да у овом прегледу нисмо узели у обзир све лексикографске константе којима се у српској лексикографији дефинишу деминутивни глаголи, али ови побројани спадају у најтипичније.

7.2. Значењске карактеристике префиксалних глаголских деминутива на основу лексикографске константе. На основу значења лексикографских константи закључујемо о најважнијим одликама које могу имати деминутивни глаголи. Подразумева се да не морају сви они имати све одлике, иако се неке од њих могу комбиновати:

- радња се врши **кратко**: *край̑ко, краће време.*
- радња се врши **брзо**: *на брзину, на брзу руку.*
- радња се врши **непотпуно**: *мало, у малој мери.*
- радња се врши **слабо**: *мало, у малој мери.*
- радња се врши **нехајно, без посвећивања**: *йовршно, овлаш, на брзину, било како, мало.*
- радња се врши **благо, нежно**: *бла̑о, мало.*

Ова листа значења деминутивних глагола потврђује три „недостатности” које подразумева глаголска деминутивност према И. Г. Милославском – трајање (исп. *край̑ко, брзо*), интензитет (исп. *слабо, нехајно, бла̑о*) и ефективност (исп. *нейой̑уно*) испод очекиване мере.

Испоставља се да и речници савременог српског језика потврђују да деминутивност глаголима могу донети префикси *за-*, *на-*, *йо-*, *йод-*, *йри-*, *йро-*, на које је скренула пажњу још Ирена Грицкат. Осим ових префикса, значење деминутивности доносе и префикси *го-*, *из-*, *о-*, *од-*, *с-*, али је удео глагола с овим префиксима незнатан у односу на њихов укупан број. Из овога закључујемо да чак десет префикса може утицати на деминутивност глагола, иако ниједан од њих не можемо сматрати деминутивним префиксом, већ се деминутивност развија из неког другог значења које им је основно.

7.3. Двопрефиксални деминутивни глаголи. Упадљиво је да се деминутивност може остварити и полипрефиксираношћу глагола, иако је ово значење релативно ретка карактеристика ових глагола. Б. Тошовић (2010: 107) двопрефиксалне глаголе у српском језику разврстао је у 29 значењских група и запазио да највећи број њих служи да означи дистрибутивност (44,05%), нпр. *исйре̑азий̑ш*, а деминутивност је тек на осмом месту по броју двопрефиксалних

глагола који је означавају, са свега 3,35% глагола који припадају овој групи, нпр. *ѝоѝричекаѝи*. Како примећују Клајн (2002: 287) и Драгићевић (2013), префикси *из-* и *ѝо-* најпродуктивнији су у стварању двопрефиксалних глагола. Међу деминутивним глаголима у овом истраживању, највише је двопрефиксалних глагола које је изградио префикс *ѝо-*, али има и других: *наго-* (*нагогаѝи*); *ѝоза-* (*ѝозадржаѝи*), *ѝоиз-* (*ѝоисѝагаѝи*), *ѝоод-* (*ѝоодрасѝи*), *ѝоѝо-* (*ѝоѝојесѝи*), *ѝоѝри-* (*ѝоѝримаѝи*), *ѝораз-* (*ѝоразведриѝи*), *ѝоу-* (*ѝоублажиѝи*), *ѝодна-* (*ѝоднаѝиѝи се*), *ѝрио-* (*ѝриокиѝиѝи се*), *ѝриѝо-* (*ѝриѝовраѝиѝи се*).

Улога префикса *ѝо-* код већине ових глагола јесте ублажавање или ограничавање значења већ префиксираног глагола по интензитету, степену, трајању и др.

Посебну пажњу привлачи префиксални спој *ѝоѝо-*, у којем први префикс *ѝо-*, онај који је уз глагол, има граматичку улогу перфективизације, док се другим *ѝо-* уноси ублажавање, деминутивност (*ѝоѝоѝиѝи*, *ѝоѝојесѝи*, *ѝоѝоѝи*).³

Занимљив је и наизглед супротстављен спој префикса *ѝод-* и *на-* у глаголу *ѝоднаѝиѝи се*, који показује да се префикс који се додаје већ префиксираном глаголу семантички односи према значењу префиксалног глагола, а не само према његовом префиксу, а *ѝод-* служи за умањивање степена извршености радње *наѝиѝи се* (исп. Драгићевић 2013).

У неким случајевима, глагол који већ означава додавање тражи додатно потврђивање тог значења помоћу још једног префикса, на пример: *нагоѝуниѝи*, *нагогаѝи*.

За двопрефиксалне глаголе примећено је да се најчешће користе у разговорном језику, што значи да дају живост у комуникацији (Терзић 1997: 311).

7.4. Продуктивност префикса за грађење деминутивних глагола према лексикографским изворима. Најпродуктивнији префикс за грађење префиксалних деминутивних глагола у српском језику, судећи према грађи из речника савременог српског језика, јесте, и то убедљиво, префикс *ѝо-*, на другом месту је *ѝри-*, а на трећем *на-*. Основно значење ових префикса је просторно.

³ У македонском језику се поред *ѝоѝо-* јавља и *изиз-* (нпр. *ѝоѝокрие*, *изизнауѝи*), исп. Конески 1995: 147.

Глаголи са деминутивним значењем на *йо-* именују и темпоралну и интензитетску ограниченост. Ипак, има разлика међу њима.

Необична је, рецимо, њихова употреба уз перфективне глаголе који означавају радњу код које нема ступњевитости, на пример: *йоисцусишии*, *йојодогићи*, *йојресцаиши*. Поставља се питање на који начин ови глаголи означавају вршење радње основног глагола у мањој мери – или је нешто престало или није, или је спуштено или није. Чему служи префикс *йо-* и шта означава? Јасно је да се овакви глаголи односе на радње које нису тренутне и код којих нека ступњевитост ипак постоји. Тако, на пример, престанак пушења представља радњу с којом се може попрестати, али не може се попрестати живети.

Смањивање интензитета радње у типичном случају подразумева губљења својства, а не добијање. Међутим, не мора бити тако. Глагол *јонесцајаиши* заиста означава лагано нестајање нечега што је постојало, али *јоокрејиши се* и *јоосмелиши се* значи остварити виши степен дате особине или стања.

Неки префиксални деминутивни глаголи стоје у семантичкој вези са глаголима којима се означава потпуна завршеност радње, а самим тим у вези су и њихови префикси. На то јасно указују речничке дефиниције. Тако, на пример, у корелацији стоје деминутивно *на-* и завршносвршено *из-*: *најшуйиши* = *мало исцуйиши*; *најрулиши* = *мало исцрулиши*; *најрунуши* = *мало исцрунуши*. У корелацији могу бити и *на-* и *за-*: *најрејаиши* = *мало зајрејаиши*; *најрисши* = *мало зајрисши*. Ова појава заслужује даље истраживање.

Код неких деминутивних префиксала префикс значи *мало*, а код других *још мало*, на пример: *јпридремаиши* = *мало одремаиши*, али *јпридојиши* = *још мало јодојиши*. Спој префикса и глагола у неким случајевима сугерише, дакле, додатак на радњу која је већ вршена, а у другом случају радња уопште није вршена.

Пажњу привлаче глаголи који својим метафоричким или метонимијским значењима остварују деминутивност, на пример, глагол *јрелисцаиши* спада у деминутивне глаголе само онда када значи *јовршино*, *на брзину јрочииаиши*. *Скришиши* може значити *начиниши на брзину*, *било како*, а *слујаиши* може значити *на брзину најравиши*. Ова значења имају у себи и компоненту деминутивности. *Јпририсши* значи *јојесши мало*, *на брзу руку*,

презалотајити и ово значење је деминутивно. Глагол *смазати* у разговорном језику нема везе са мазањем, већ значи *брзо појесити*.

7.5. Кратак закључак о деминутивним префиксалним глаголима у речницима савременог српског језика. Речници савременог српског језика из којих смо ексцерпирани грађу објављени су у другој половини XX века. Језик који описују не спада у најсавременији српски језик. Речници показују да нема системности у остваривању деминутивних значења префиксалних глагола. Деминутивна значења могу се остварити употребом чак десетак префикса, иако ниједан од њих није прави деминутивни префикс. Ипак, упадљиво најпродуктивнији је префикс *по-*.

8. Анкетно истраживање префиксалних глаголских деминутива. Да бисмо истражили најновију ситуацију у вези са глаголском деминуцијом, језичко осећање говорника српског језика и употребу глаголских деминутива, сачинили смо анкету коју је у априлу 2023. године испунило 25 студената Катедре за српски језик са јужнословенским језицима Филолошког факултета Универзитета у Београду. Анкетирани студенти похађају основне студије, од прве до четврте године, имају између 19 и 23 године, српски језик им је матерњи, а потичу из различитих места широм Србије. Анкета се састоји из осам питања. У наставку следи приказ анкете и анализа одговара. Да бисмо добили што спонтаније одговоре, осмислили смо питања у којима уводимо испитанике у конкретне животне ситуације очекујући да их језички оцене. То је био најприкладнији начин да добијемо одговоре у којима се градира степен већег броја истокоренских деминутивних глагола.

1. Особе А, Б, В и Г саопштавају Вам да воле да се одмарају поподне. Ко се од њих најмање и најкраће одмара, а ко највише и најдуже?

Одговорите на питање тако што ћете глаголе распоредити по интензитету доделивши им бројеве (1 – најкраће се одмара, 2 – више се одмара, 3 – још више се одмара, 4 – највише се одмара).

А: Поподне волим да прилегнем. ____

Б: Поподне волим да легнем. ____

В: Поподне волим да полежуцнем. ____

Г: Поподне волим да поприлегнем. ____

Показало се да су говорници српског језика као најдеминутивнији оценили глагол ПОЛЕЖУЦНУТИ (који је добио највише оцена 1, а просечна оцена му је 1,08), затим следи

ПОПРИЛЕЋИ (просечна оцена: 2,40), па ПРИЛЕЋИ (2,64), а онда ЛЕЋИ (3,80), који је оцењен највишом оценом јер не спада у деминутиве.

Редослед глагола *иолежуцунуџи* – *иоџрилећи* – *џрилећи* – *лећи* указује на чињеницу да се најефектније деминуирање остварује здруженом употребом деминутивног суфикса и префикса. Запажамо и значај двопрефиксалних глагола у деминуирању глагола. Јаче деминутивно дејство имају два префикса него један (*иоџри-* је деминутивније него *џри-*).

2. Особе А, Б, В, Г и Д замолиле су Вас да их сачекате. На основу глагола употребљеног у молби покушајте да процените коју особу ћете најкраће чекати, а коју најдуже:

Одговорите на питање тако што ћете глаголе распоредити по интензитету доделивши им бројеве (1 – вероватно ћете најкраће чекати, 2 – дуже ћете чекати, 3 – још дуже ћете чекати итд.).

А: Чекај ме! ___

Б: Чекни ме! ___

В: Причекај ме! ___

Г: Почекај ме! ___

Д: Сачекај ме! ___

Као најдеминутивнији оцењен је глагол ЧЕКНУТИ (добрио је највише оцена 1, а просечна оцена му је 1,12), затим следи ПРИЧЕКАТИ (просечна оцена 1,84), на трећем месту је ПОЧЕКАТИ (3,0). Недеминутивни видски парњаци ЧЕКАТИ и САЧЕКАТИ изазвали су колебање испитаника – највише четворки добио је глагол ЧЕКАТИ (3,8), а највише петица глагол САЧЕКАТИ (3,72). Ипак, као што се види, просечна оцена глагола САЧЕКАТИ нижа је од просечне оцене глагола ЧЕКАТИ, што значи да ЧЕКАТИ и САЧЕКАТИ деле четврто и пето место.

За наше истраживање најважније је запазити да се суфикс *-ну* показао као јаче деминутивно средство од свих префикса, што још једном потврђује чињеницу да се у српском језику глаголска деминуција пре свега остварује суфиксима, а тек онда префиксима. Други важан закључак је да говорници српског језика као јаче деминутивно средство доживљавају префикс *џри-* него префикс *ио-*. У електронском корпусу савременог српског језика SrWas има 127 потврда за глагол *иочекаџи* и 1.337 потврда за глагол *џричекаџи*, што додатно потврђује чињеницу о доминантнијој улози префикса *џри-* у односу на префикс *ио-* у деминуирању глагола у савременом српском језику.

3. Особе А, Б, В, Г, Д, Ђ саопштиле су Вам да су опрале кошуљу. Ко је од њих најкраће и најмање темељно прао кошуљу?

Одговорите на питање тако што ћете глаголе распоредити по интензитету доделивши им бројеве (1 – вероватно је најмање темељно прао, 2 – темељније је прао, 3 – још темељније је прао итд.).

А: Перуцнуо сам кошуљу. ___ Д: Припрао је кошуљу. ___

Б: Опрао сам кошуљу. ___ Ђ: Попрао сам кошуљу. ___

В: Пропрао сам кошуљу. ___

Г: Запрао сам кошуљу. ___

Оценом 1 оцењен је глагол ПЕРУЦНУТИ (1,48), оцену 2 добио је глагол ПРОПРАТИ (2,84), на трећем месту је ПРИПРАТИ (2,40), на петом месту је ПОПРАТИ (3,52), а на шестом је недеминутивни глагол ОПРАТИ (5,08). Положај глагола ЗАПРАТИ није сасвим јасан – просечна оцена му је 2,60 (што би значило да је на трећем месту), а испитаници су му доделили највише оцена 1 или 4, што значи да се колебају око улоге префикса *за-* у деминуирању. Неки га схватају као најизразитији деминутивни суфикс, а други га не виде у тој улози.

Осим закључка о колебљивом статусу префикса *за-*, на основу одговора испитаника још се једном потврђује велика моћ суфикса *-ну* и његових варијанти (*-уцну*) у деминуцији глагола. Још једном се потврђује да префикс *џри-* има јаче деминутивно дејство него префикс *џо-*, али префикс *џро-* се показао као изразитије модификационо средство од *џо-* и *џри-*. Глагол *џроџраџи* има 74 потврде у електронском корпусу. Најчешће се користи у метафоричком значењу *џроџраџи џрофџи* или *џроџраџи биоџраџију*. Пошто се у тим синтагматским спојевима често понавља, може се претпоставити да је деминутивност глагола *џроџраџи* високо оцењена због самог глагола, не због високог деминутивног потенцијала префикса *џро-*.

4. Да ли је здравији онај који је **а) приздравио** или онај који је **б) пооздравио**? Заокружите слово испред глагола.

Шеснаест испитаника определило се глагол *џооздравиџи*, а пет за *џриздравиџи*. Два испитаника сматрају да ови глаголи имају исто значење. Још једном се потврђује да двопрефиксални глагол има јаче деминутивно дејство од једнопрефиксалног, модификација се изразитије постиже глаголом на *џо-* + *о-* него глаголом на *џри-*.

5. Особа А Вас је обавестила да ће Вас **позвати** телефоном, а особа Б је рекла да ће Вас **назвати** телефоном. Можете ли на основу избора глагола

претпоставити да ли ће краће трајати разговор с особом А или с особом Б? _____

Осамнаест испитаника сматра да се глаголом *назвайџи* именује радња која краће траје него глаголом *їозвайџи*, док седам испитаника мисли супротно. Закључујемо да има колебања у вези са деминутивном вредношћу ових глагола, али да се у саодносу префикса *їо-* са неким другим префиксом (овога пута је то *на-*) никада предност не даје префиксу *їо-*.

6. Хаљина А је **наквашена**, хаљина Б је **приквашена**, а хаљина В је **понаквашена**. Најмокрија је хаљина ____, средње мокра је хаљина ____, а најмање мокра је хаљина ____.

На ово питање добијени су овакви резултати:

најмокрија: наквасити (12), приквасити (2), понаквасити (11)
средња мокра: наквасити (9), приквасити (4), понаквасити (12)
најмање мокра: наквасити (4), приквасити (19), понаквасити (2)

Најубедљивије је да се најјачи степен деминуције постиже префиксом *їри-*. Прилично је убедљиво да префикс *на-* у овом глаголу има значење свршености, које је изражено више него значење у *малој мери*. Двопрефиксални глагол (*їона-*) овде се није показао као најдеминутивнији, већ је префикс *їо-* унео значење *їоїрилично, у већој мери*.

7. На линији испод следећих реченица напишите да ли оне имају исто или различито значење. Ако је различито, укратко објасните разлику:

- а) Пази на понашање. : Припази на понашање.
 б) Поднапили су се у кафани. : Напили су се у кафани.
 в) Нагњечила ми се мандарина у торби. : Изгњечила ми се мандарина у торби.
 г) Јуче смо се играли. : Јуче смо се поиграли.
 д) Подгрејала је ручак. : Угрејала је ручак.

Навешћемо одговоре испитаника за сваки глаголски пар и кратак, главни закључак који се из тих одговора може извући:

пазити – дугорочније (3), генерално (3), редовно, у вези са одређеном ситуацијом, исто што и припазити (5), оштрије, озбиљније него припазити, мисли се на трајну радњу, строже него припазити, каже се некоме ко се понаша пристојно, слабији интензитет него припазити, каже се некоме ко се већ лоше понаша, претеће.

припазити – тренутно (6), у вези са понашањем које се понавља, исто што и пазити (5), мање оштро него пазити, глагол има претећи тон (2), мисли се на свршену радњу, мање строго него пазити, када се неко већ не понаша пристојно, јачи интензитет него пазити, каже се некоме ко само мало треба да коригује

понашање, иако је деминутивно, звучи више пасивно-агресивно него пазити, има претње у значењу, мало блаже него пазити (као савет), претећи тон.

ЗАКЉУЧАК: Деминутивност се може искористити као претња (*припазити*), стратегија у испољавању вербалне агресивности.

поднапити се – ? (4), исто што и пити се (10), мање пити него пити се (8), попили су све редом (дистрибутивно значење), довршити радњу напитања (завршно-свршени глагол).

напити се – исто што и поднапити се (10), више пити него поднапити се (8), нису попили баш све (није дистрибутивно).

ЗАКЉУЧАК: Губи се глагол *поднапити се*, губи се моћ и употреба префикса *под-*, студенти је не осећају, дају јој погрешну вредност (дистрибутивност, завршавање радње итд.).

нагњечити – на једном месту (8), исто што изгњечити (2), није скроз уништен, мање оштећен него изгњечен (2), цео, али оштећен (2), благо, мањег интензитета, мања оштећеност, само мало (2), делимично, мало изгњечити.

изгњечити – смрскати (11), исто што и нагњечити (2), није скроз уништен, више оштећен него нагњечен, потпуно (2), већа оштећеност, скроз (3), сасвим.

ЗАКЉУЧАК: Глаголска префиксална деминутивност се испољава не само као степен већ и захваћеност радњом само једног места на објекту, а да остатак објекта остаје нетакнут. У питању је ограниченост у ефикасности радње, на коју указује И. Г. Милославски, на шта смо скренули пажњу на почетку рада.

играти се – дуже (20), континуирано.

поиграти се – краће (22), необавезно, спонтано започети игру, помало, успутно, помало и не дуго, деминутивно.

ЗАКЉУЧАК: Глаголска префиксална деминутивност се испољава као начин вршења радње – необавезно, успутно, спонтано. Ако нема плана да се радња врши, онда се она може исказати деминутивним префиксом. Из деминуције следи да није било плана, усредсређености.

подгрејати – значи исто што и угрејати (16), краће је него угрејати, не сасвим угрејати (3), чешће користим него угрејати, краће него угрејати, мање угрејати, мање темељно, бржа радња, а мање угрејати, радња мањег интензитета, подгрејан ручак је бајат.

угрејати – значи исто што и подгрејати (16), дуже траје него подгрејати (2), боље угрејати, темељније.

ЗАКЉУЧАК: Студенти не осећају деминутивност префикса *под-* (две трећине њих), деминутивна радња се обавља краће, а самим тим и брже. Привидни парадокс: радња се обавља брже, али то је само зато што траје краће.

8. Уз следеће глаголе напишите прилог за начин који Вам прво падне на памет у складу са значењем глагола:

поиграти се _____

начути _____

придржати _____
застати _____

провеселити се _____
подмладити се _____

Навешћемо одговоре испитаника и кратак, главни закључак који се из тих одговора може извући:

поиграти се: мало (5), кратко (3), безбрижно, брзо (3), лепо (3), забавно, знатно, весело, нежно, пажљиво.

Најчешћи прилог који испитаници предлажу уз глагол *поигра̑ти се* јесте МАЛО. Безбрижност се јавља као манифестација деминутивности. Уз овај глагол везују се прилози који означавају нежност и веселост (зато што се радња везује за децу). Можда се може претпоставити да се деминутивни префикс чешће користи за радње које се приписују деци и вршиоцима од којих се очекује благод.

придржати: чврсто (5), дуго, мало (2), снажно, слабо, кратко (4), накратко (3), једва (2), накриво, тешко, брзо.

Најчешћи прилог који испитаници предлажу уз глагол *придржа̑ти* јесте ЧВРСТО. Понекад треба краткој радњи обавити усмерено, усредсређено – придржавамо да не падне, из значења глагола следи значење префикса. Колико је поигравање необавезно, толико је придржавање обавезујуће.

застати: нагло (3), брзо, брзински, мало (3), изненадно, изненада, кратко (6), накратко, полако, неопажено.

Најчешћи прилог који испитаници предлажу уз глагол *заста̑ти* јесте КРАТКО. Чини се да префикс уноси значење непредвиђености – кратак прекид неке друге радње која се из глагола подразумева – неко је ходао, што је трајна радња, па непредвиђено стао на кратко (краткоћа праћена неочекиваношћу).

начути: слабо, једва (2), мало (2), кришом, темељно (2), случајно, добро (2), половично, делимично, тихо (3), стручно, погрешно, довољно, лако, дискретно.

Најчешћи прилог који испитаници предлажу уз глагол *начу̑ти* јесте ТИХО. Осим компоненте у *малој мери*, овај глагол подразумева и компоненту да садржај радње није био намењен оном ко је чуо, чуо је нешто што не треба.

провеселити се: мало (6), лепо (6), бучно (2), духовно, брзо, много, јако, лудо, мушки, отужно.

Најчешћи прилози које испитаници предлажу уз глагол *провесели̑ти се* јесу МАЛО и ЛЕПО. Понеки испитаник запажа малу меру у значењу овог глагола, али већина их не осећа, радња се схвата као пожељна, у том правцу иду одговори, нема деминутивности.

подмладити се: пуно (3), мало (3), чудесно, брзо (5), лепо, умерено, лако, природно, неочекивано.

Најчешћи прилог који испитаници предлажу уз глагол *погмлагити се* јесте БРЗО. Испитаници показују свест о неприродном току радње – *чудесно, неочекивано, брзо*. Као да је главни утисак о радњи чињеница да процес иде у супротном смеру од очекиваног, иде уназад. На ту појаву се скреће пажња, а не на степен, посебно не на низак степен.

9. Закључак истраживања. Ово истраживање посвећено је глаголским префиксалним деминутивима у савременом српском језику. Истраживање је мотивисано чињеницом да је глаголска деминуција у српском језику развијенија него у другим словенским језицима, па зато заслужује посебну пажњу у славистичким истраживањима. Други мотив лежи у чињеници да је у српском језику суфиксална глаголска деминуција веома богата, а да је префиксална глаголска деминуција прилично неодређена. И. Грицкат је половином XX века истражила префиксе којима се постиже деминуција у српском језику (*за-, на-, по-, пог-, при-, про-*), примећујући да се она постиже само у семантици одређених глагола, а да међу њима постоје и они који се наводе у старијим речницима и граматикама, и да се њихова деминутивност изгубила већ половином прошлог века (то су, на пример, ови глаголи: *записати, засећи, насмеши се, нашали се, побојати се, покуцати, помолити се*). На основу овог увида могло би се претпоставити да глаголска префиксална деминуција можда нестаје из српског језика. Због тога смо прегледали граматике и речнике савременог српског језика, а резултате употпунили анкетом помоћу које смо проверили језичко осећање говорника савременог српског језика.

9.1. Испоставило се да у граматички М. Стевановића (1964) није уочено деминутивно значење префикса *за-*, али се констатује деминутивност свих осталих префикса које је обрадила и И. Грицкат, иако им није посвећена нарочита пажња. У приручнику И. Клајна (2002) такође није констатована могућа деминутивност глагола префиксираних префиксом *за-*, али је зато установљена „ослабљена варијанта кружног кретања” која се постиже префиксом *о-*, што није констатовано ни у једној српској граматички. У *Нормативној граматички* (2022) примећена је деминутивност само префикса *по-* и *при-*. На основу пажње која је деминутивном значењу префиксалних глагола посвећена у граматикама српског

језика закључујемо да је српски граматичари схватају као сасвим маргиналну појаву.

Речници савременог српског језика из којих смо ексцерпирани грађу (Речник САНУ и Речник МС) објављени су у другој половини XX века. Језик који описују не спада у најсавременији српски језик. Речници показују да нема системности у остваривању деминутивних значења префиксалних глагола. Према грађи из речника, упадљиво најпродуктивнији је префикс *йо-*, на другом месту је *јри-*, а на трећем *на-*. Основно значење ових префикса је просторно.

Испоставља се да и речници савременог српског језика потврђују да деминутивност глаголима могу донети префикси *за-*, *на-*, *йо-*, *јод-*, *јри-*, *јро-*, на које је скренула пажњу још Ирена Грицкат. Осим ових префикса, значење деминутивности доносе и префикси *до-*, *из-*, *о-*, *од-*, *с-*, али је удео глагола с овим префиксима незнатан у односу на њихов укупан број. Из овога закључујемо да чак 10 префикса може утицати на деминутивност глагола. Улога префикса *йо-* код већине ових глагола јесте ублажавање или ограничавање значења већ префиксираног глагола по интензитету, степену, трајању и др.

Речници су показали значај двопрефиксалних глагола који имају деминутивно значење. Највише је двопрефиксалних глагола које је изградио префикс *йо-*, али има и других: *надо-* (*надогајти*); *јоза-* (*јозадржајти*), *јоиз-* (*јоизостајти*), *јоод-* (*јоодрасити*), *јојо-* (*јојојестити*), *јојри-* (*јојримаћи*), *јораз-* (*јоразведрити*), *јоу-* (*јоублажити*), *јодна-* (*јоднајити се*), *јрио-* (*јриокијити се*), *јријо-* (*јријоврајити се*).

9.2. Резултати анкете нису усаглашени са сликом из речника. Испоставило се да префикс *йо-*, који се у речницима показује као главни деминутивни префикс глагола, говорници уопште не користе и не доживљавају као префикс за деминуцију. Испоставило се да је у праву И. Клајн (2002: 267), који тврди да је *йо-* продуктиван префикс, али није фреквентан.⁴

Анкетно истраживање показало је да је префикс *јри-* (упркос предности која се у речницима даје префиксу *йо-*) најважнији

⁴ Чињеница о продуктивним, а нефреквентним префиксима веома је важна и за шири, теоријска истраживања творбе речи. И сами смо писали о томе у вези са суфиксима за грађење именица које означавају особине од простих продева који означавају људске особине (Драгићевић 2001: 26–27).

префикс у грађењу глаголских префиксалних деминутива у српском језику – *ѝричекаѝи* је, на пример, деминутивнији глагол него *ѝочекаѝи*.

И префикс *на-* има јаче деминутивно дејство него префикс *ѝо-* (*назваѝи* је деминутивнији глагол него *ѝозваѝи*).

Док речници показују да су најфреквентнији деминутивни глаголи на *ѝо-*, затим на *ѝри-* и, на крају, на *на-*, анкета пружа другачију слику. Најизразитију деминутивност носе глаголи на *ѝри-*, затим они на *на-* и, на крају, они на *ѝо-*. Ово је најважнији закључак нашег истраживања.

Потврдило се да суфиксална глаголска деминуција има јачу деминутивну снагу него префиксална (*чекнуѝи* је деминутивнији глагол него *ѝричекаѝи*).

Префиксима требају додатна афиксална средства како би се појачало деминутивно значење глагола. Ефикасност се појачава додавањем још једног префикса (*ѝоѝрилећи* је деминутивније него *ѝрилећи*) или употребом деминутивног суфикса у спрези са префиксом (*ѝрилежуѝнуѝи* је деминутивнији глагол него *ѝрилећи*).

Губи се деминутивна вредност префикса *ѝог-*. Неки испитаници нису могли ни да претпоставе шта значи глагол *ѝоднаѝиѝи се*, а глагол *ѝогѝрејаѝи* многима значи исто што и *уѝрејаѝи*.

9.3. На основу константи у речничким дефиницијама запазили смо да деминутивни глаголи означавају радње које се врше кратко, брзо, непотпуно, слабо, нехајно или благо. Анкетно истраживање помогло нам је да уочимо још неке значењске нијансе префиксалних глаголских деминутива. Деминутивни глаголи се могу користити као средство за изражавање вербалне агресије, могу имати значење претње (*Приѝази мало!*). Овим глаголима се може означавати радња која се врши спонтано, без плана, необавезно, успутно (*ѝоѝтраѝи се*). Радња исказана деминутивним глаголом може имати и семантичке компоненте безбрижности, веселости, опуштености, нарочито ако се односи на децу као вршиоце радње (*ѝоѝтраѝи се*). Неки деминутивни глаголи уносе у радњу сему усмерености, усредсређености, концентрисаног деловања [*ѝридржѝи* (*черсѝо*)]. Неке кратке радње праћене су непредвиђеношћу, неочекиваношћу, наглошћу [*засѝаѝи* (*нагло*)], а неке су праћене извесном забрањеношћу, тајношћу, случајном реализованошћу (*начуѝи*).

9.4. Из свега овога закључујемо да се префиксација још увек интензивно користи за деминуирање глагола у српском језику, иако

јој је улога у овом процесу далеко спореднија од улоге коју имају деминутивни суфикси који су специјализовани за глаголску деминуцију.

Литература

- Вельковић Станковић, Д. (2012). „Когнитивни аспекти деминуције глагола у српском језику”. *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, главни уредник Р. Драгићевић, Београд: Филолошки факултет, 497–515.
- Грицкат, И. (2020а). „Деминутивни глаголи у српскохрватском језику”. *Јужнословенски филолоџ XXI/1–4*, 1955–1956, 45–96 (цитирано према: Круїови Ирене Грицкајџ. *Семантичко-трамајичка исјраживања савременој срјској језика*, приредила Р. Драгићевић, Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2020, 205–255).
- Грицкат, И. (2020б). „Значења афиксалне глаголске деминуције”. *Први линјисјички научни скуј у сјомен на Рагосава Бошковића*, Титоград: ЦАНУ, 1988, 131–139 (цитирано према: Круїови Ирене Грицкајџ. *Семантичко-трамајичка исјраживања савременој срјској језика*, приредила Р. Драгићевић, Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2020, 255–265).
- Грицкат, И. (2020в). „О неким особеностима деминуције”. *Јужнословенски филолоџ LI*, 1995, 1–30 (цитирано према: Круїови Ирене Грицкајџ. *Семантичко-трамајичка исјраживања савременој срјској језика*, приредила Р. Драгићевић, Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2020, 265–301).
- Драгићевић, Р. (2001). *Придеви са значењем људских особина у савременом срјском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Драгићевић, Р. (2013). „Глаголи са два префикса у српском језику с освртом на стаје у другим словенским језицима”. *Зборник Мајнице срјске за славистику* 83, 257–269.
- Драгићевић, Р. (2021). „Глаголски деминутиви између творбеног и употребног значења у српском језику”. *Słowotwórstwo w przestrzeni komunikacyjnej*, pod redakcją Pawła Kowalskiego, Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, 61–85.

- Ивановић, М. (2012). *Изражавање акционалности у украјинском и српском језику*, докторска дисертација, одбрањена 2012. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду, ментор: проф. др Људмила Поповић.
- Ивановић, Н. (2014). „Лексикографски метајезик у Речнику САНУ”. *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, уредник Р. Драгићевић, Београд: Филолошки факултет.
- Исаченко, А. В. (1960). *Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким*. Братислава: Издательство словацкой академии наук.
- Клајн, И. (2002). *Творба речи у савременом српском језику, први део: Слањање и префиксација*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства, Матица српска, Институт за српски језик САНУ.
- Конески, К. (1995). *Зборобразувањето во современиот македонски јазик*. Скопје: Филолошки факултет „Св. Кирил и Методиј”.
- Марјановић, М. (2016). *Полипрефиксирани глаголи у српском језику*, докторска дисертација, одбрањена 2016. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду, ментор: проф. др Рајна Драгићевић.
- Милославский, И. Г. (2015). „Параметр «меньше нормы» в парадигме обеспечения речевых действий на материале русского языка”. *Menjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga*, uredila Irena Stramljič Brezник, Maribor: Zora, 233–248.
- Петрухина, Е. В. (2000). *Аспектуальные категории глагола в русском языке в сопоставлении с чешским, словацким, польским и болгарским языками*. Москва: МГУ.
- Пипер, П., Клајн, И., Драгићевић, Р. (2022). *Нормативна граматика српског језика*, четврто издање, Нови Сад: Матица српска.
- Радева, В. (1991). *Словообразуването в българския книжовен език*. София: Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски”.
- Речник ЈАЗУ: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–XXIII*, Zagreb: JAZU, 1880–1976.
- Речник МС: *Речник српскохрватског књижевног језика I–VI*, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- Речник САНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика I–XXI*, Београд: САНУ, 1959–.
- Стевановић, М. (1989). *Савремени српскохрватски језик I*, пето издање (прво издање 1964. године), Београд: Научна књига.

- Терзић, А. (1997). „Структурно-семантичке карактеристике глагола са префиксалном групом *јона-* у руском и српском језику”. *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* 26/2, 309–320.
- Тошовић, Б. (2010). „Нанизывание приставок в сербском, хорватском и бошњачком језицима.” У: Branko Тошовић, Arno Wonisch (Hg/Ur.). *Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika*. Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität, Beograd: Beogradska knjiga, 107–120.

- Maretić, T. (1963). *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, treće izdanje, Zagreb: Matica hrvatska.
- Stramljič Brezник I. (2015). „Glagolske manjšalnice v slovenskem jeziku”. *Menjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga*, uredila Irena Stramljič Brezник, Maribor: Zora, 363–375.